

ZSÓFIA VARGA: THE EFFECTIVENESS OF THE KÖBLER LIABILITY IN NATIONAL COURTS (OXFORD: HART PUBLISHING 2020) 246.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2021.3.09>

Az Európai Unió jogát bemutató munkák kivétel nélkül mint az Európai Bíróság (EUB) által „teremtett” felelősségi alakzatot mutatják be az úgynevezett Köbler-felelősséget.¹ Az EUB Köbler-ítélete² 2003. szeptember 30-án született. Eszerint a tagállam kártérítési felelősséget visel a végső fokon határozatot hozó bírósága uniós jogot sértő határozatáért, amennyiben a megsértett uniós jog a magánszemély számára jogot állapít meg, a jogsértés nyilvánvaló, a jogsértés és a kár között közvetlen ok-okozati összefüggés van. A jogsértés nyilvánvaló voltának megállapítása során a nemzeti bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy a végső fokon határozatot hozó bíróság nem sértette-e meg az EUMSZ 267. cikk (3) bekezdésében foglalt előzetes döntéshozatal iránti előterjesztési kötelezettségét.

Már a Köbler-ügyben számos erős felvetés érkezett a kártérítési alakzattal szemben, így a *res judicata* elv áttörése, a bíró függetlenségének, illetve autoritásának megsértése, az ítélező tagállami bíróság kijelölésének nehézsége.

Az ítélet meghozatalát követően az is felmerült, hogy ezután a felsőbb bíróságok el fogják árasztani az Európai Bíróságot előterjesztéseikkel, megvédendő magukat (határozatukat) az esetleges kártérítés perrel szemben.³

Varga Zsófia heroikus vállalkozásba fogott: elhatározta, hogy szembesíti a Köbler-ítéletben foglalt uniós jogi dogmát a tagállamok bírósági gyakorlatával. Gondoljuk el a huszonnyolc tagállam bírósági határozataihoz való hozzáférés fizikai és nyelvi nehézségeit! Az ELTE állam- és jogtudományi doktori iskolájának égisze alatt folytatott kutatásainak eredeti eredményeit PhD-dolgozatában⁴ összegezte. Ebben megállapította, hogy a Köbler-felelősség tényleges alkalmazása a tagállami bírói gyakorlatban jószerivel nyomokban van csak jelen, érvényesítésének számos „beépített” – az EUB definíciójából adódó – továbbá a tagállami jogokból és a bírói gyakorlat sajátosságaiból következő akadálya van. A disszertáció az egyes tagállamok vonatkozó joganyagát is bemutatja, a bírósági gyakorlat ismertetése konkrét esetek felvonultatásával történik. A dolgozat kitér a kártérítési felelősség alternatív jogorvosla-

¹ VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga* (Budapest: Wolters Kluwer 2016) 337–340.; BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a Brexit után* (Budapest: HVG-ORAC 2020) 393–395.; Paul CRAIG – Gráinne DE BÚRCA: *EU Law: Text, Cases and Materials* (Oxford: Oxford University Press 2020) 292–293., <https://doi.org/10.1093/he/9780198859840.001.0001>.

² C-224/01. Gerhard Köbler kontra Republik Österreich C:2003:207.

³ Peter J. WATTEL: „Köbler, CILFIT and Welthgrove: We Can't Go on Meeting Like This” *Common Market Law Review* 2004/1. 177–190.

⁴ VARGA Zsófia: *Remedies for violation of EU law by Member State courts What place for the Köbler doctrine?* Doctoral thesis (Budapest, 2016). Témavezető: Dr. Somssich Réka.

ti lehetőségeire (alkotmányjogi panasz, perújítás) is. Ezek elemzésével odajutott, hogy a hatékony jogvédelem ezek útján is biztosítható. Érdekes módon a Köbler-doktrína elméleti elemzése a disszertáció végén kapott helyet. Természetesen a magyar és az angol nyelvű irodalom feldolgozása sem maradt el.

Amint az számos kiváló PhD-dolgozat kapcsán felmerül, a bírálók, a nyilvános vita résztvevői javasolják a könyv formában történő közzétételt, esetleg utalnak a könyvvé formálás során megszívlelendő szempontokra.

Nos, Varga Zsófia ezt a munkát is elvégezte. Az angol–amerikai Hart Publishing kiadónál megjelent kötet – miközben megőrizte a PhD-disszertáció értékeit, azt messze meghaladó teljesítmény. Nemcsak arról van szó, hogy immár az angolszász tudományosság formai követelményeinek – esetjegyzékek, tárgymutató, jogi aktusok katalógusa, irodalomjegyzék – kellett megfelelni, hanem jelentős szerkezeti átrendezésre, valamint a tárgy tovább feldolgozására is sor került.

A mű négy részre tagolódik. Az első (*Introduction*) voltaképpen a szoros értelemben vett elméleti megalapozást, illetve a Köbler-felelősségnek az Európai Bíróság esetjogában adódó tartalmát nyújtja.

A második, legterjedelmesebb rész *A múlt tanulságai (Conclusions of the Past)* címet viseli; ez foglalja magában a kutatás során feltárult rendszerezett, értelmezett tudást arról, hogy az egyes tagállamok írott joga hogyan viszonyul a végső fokon határozatot hozó bíróságok jogerős ítéleteinek tartalmi felülvizsgálatát (uniós jogot sértő határozatokról van szó!) is óhatatlanul magában foglaló kártérítési felelősséghez. Hogyan

viszonyulnak a bíróságok egyfelől a hatályos nemzeti jogukhoz, másfelől magához a Köbler-felelősséghez. Mondjuk el, hogy összesen tizenhárom tagállam joga fogadja el – legalább elméletben – ezt a felelősségi alakzatot, mondjuk el, hogy a Köbler-ítélet megszületése óta a kézirat lezárásáig eltelt tizenöt év alatt mindössze öt (!) esetben került sor kártérítés megítélésére az uniós jog jogerős bírósági határozattal történt megsértésére alapozva. Ne hagyjuk említés nélkül, hogy a magyar bírói gyakorlat nemcsak a kárfelelősség kapcsán inkább elutasító,⁵ hanem az alternatív jogorvoslatok – alkotmányjogi panasz,⁶ perújítás – terén is.⁷

És itt máris meg kell állnunk, hiszen íme a jogösszehasonlítás egyértelmű, kétségbevonhatatlan értelméről és hasznáról van szó. Ez a nagy ívű kutatás rámutatott, hogy míg az Európai Bíróság aktivista ítélete gyorsan megtalálta az utat a tankönyvekbe, a szakcikkbe, addig a tagállamok írott és bírói joga változatos, adott esetben kifejezet-

⁵ VARGA Zsófia: „A Köbler-doktrína magyarországi alkalmazása – a bírósági jogkörben az uniós jog megsértésével okozott kár megtérítésének gyakorlata” *Európai Jog* 2015/1. 1–24.

⁶ 3165/2014.(V.23.) AB végzés A végzés elemzéséhez lásd VARGA Zsófia: „Az Alkotmánybíróság végzése az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésének elmulasztásáról” *Jogesetek Magyarázata* 2014/4. 17–26.

⁷ A polgári perrendtartás a perújítást nem engedi meg arra az esetre, ha a jogerős ítélet az Európai Bíróság ítélete nyomán bizonyul (uniós) jogot sértőnek. A Székesfehérvári Törvényszék közbenső ítéletét, amely a felperes perújítási kérelmének elutasítása miatti kártérítési igényét kifejezetten a Köbler-felelősség alapján ítélte megalapozottnak, a Győri Ítéletábla hatályon kívül helyezte. Indoklásában egyebek mellett utalt arra, hogy a Pp megalkotása során bár felmerült az EUB ítéletének perújítás alapját képező nevesítése, ezt az elfogadott törvényt nem vette át. Pf.IV.20.060/2020/13.

ten elutasító. Jelen recenzió – és talán az uniós jog más perfekcionista művelői – számára ez komoly tanulság. Az uniós jog Európai Bíróság által kimunkált dogmatikai kiépültsége, jó esetben koherenciája nem biztos, hogy egyértelműen tükröződik a tagállamok jogéletében.

A Köbler-felelősség megállapításának egyik nehézsége annak bizonyítása (az ítélkező bíróság általi belátása), hogy a végső fokon ítélkező bíró uniós jogsértése „nyilvánvaló” (*manifest*) volt. A szerző a vonatkozó esetjog elemzése alapján odajut, hogy az Európai Bíróság rögzült esetjogával kell nyíltan szembemennie a határozatnak ahhoz, hogy a nyilvánvaló jogsértés mint a kártérítési felelősség elengedhetetlen feltétele teljesüljön.

Távolról sem magától értetődő a magánszemély felsőbb bírósági határozat által előállt jogsérelem és az elszenvedett kár közötti közvetlen okozati összefüggés megállapítása. Adott esetben több állami szerv (közigazgatás, jogalkotás, bíróság) is közrehatott a kár bekövetkezésében, miközben a végső fokon jogerős határozatot hozó bíróságok (illetve az államuk) felelősségével szemben komoly ellenkezéssel kell számolni.

A jogdogmatikai és gyakorlati szempontból egyaránt érdekesítő kérdés a Köbler-felelősség és az előzetes döntéshozatali előterjesztési kötelezettség megsértése viszonya. Varga megkülönbözteti a kötelezettség eljárási jogi és anyagi jogi jellegű megsértését. Az előterjesztésre irányuló indítvány elutasítását a bírónak megfelelően indokolni kell. Amennyiben ez elmarad, úgy eljárási jogsértéssel állunk szemben. Amennyiben az előterjesztést az uniós jog megfelelő alkalmazása egyértelműen indokolta volna, úgy anyagi jogi jogsértés következhet be. Ez utóbbira szolgáltatott példát az Európai

Bíróság Bizottság kontra Franciaország ügyben a disszertáció megírását követően született ítélete.⁸

Amíg a második rész szigorúan a jogi tényeken, ha úgy tetszik a múlt jogi tényein alapul, addig a harmadik rész *A jövő perspektívái (Perspectives for the Future)* normatív megközelítést érvényesít, a szerző saját álláspontját fejt ki. Amint azt a könyve többi részében is, ezt is a vonatkozó jogirodalom, az Európai Bíróság, a tagállami bíróságok és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek rendszeres, tárgyilagos felidőzítése alapján teszi.

A tárgyával óhatatlanul bensőséges kapcsolatba kerülő szerző könnyen aránytévesztés áldozatává válik: nagyobb súlyt, jelentőséget tulajdonítva annak a ténylegesnél. Varga Zsófia ezt a csapdát is elkerüli. Nem a Köbler-felelősség „tűzön-vízen át” történő érvényesíthetősége mellett tör lándzsát, hanem a károsultak hatékony jogvédelmének tulajdonít döntő fontosságot. Michael Dougan⁹ és az Európai Bíróság Tomášová-ítélete¹⁰ nyomán a tagállami jogrendszerekre hagyja a jogvédelem eszköztárának adott esetben az alternatív jogorvoslatok révén történő rendelkezésre bocsátását. Mértéktartását mutatja az is, hogy elfogadja az irodalmi álláspontot, miszerint a Köbler-felelősség „feltalálása” nem a szorosan vett érvényesülése révén, hanem visszatartó erején keresztül fejt ki hatását az uniós jog tagállami jogrendszerekben történő érvényesülésére. (215. o.)

⁸ C-417/17. Bizottság kontra Franciaország C:2018:811.

⁹ Michael DOUGAN: „The Francovich Right to Reparation: Reshaping the Contours of Community Remedial Competence” *European Public Law* 2000/1. 103–128.

¹⁰ C-168/15. Milena Tomášová, C:2016:602.

Az előterjesztési kötelezettség elmulasztása, mint a felelősség önálló alapja kapcsán a szerző egyértelműen amellett foglalt állást, hogy – ismét szemben az általános felfogással – mindenekelőtt az Európai Unió Alapjogi Chartájának hatálybalépést követően alanyi jog séremléről van szó, amely különösen az indoklási kötelezettség megsértése esetén megalapozhatja a kártérítési felelősséget. (191–212. o.)

A negyedik rész (*Findings*) a kutatási eredmények és az értékelő megállapítások összefoglalása.

Miközben a szerkezeti egységek tagolása jól mutatja a mondandó kifejtésének logikáját, maguk a jelölések néhol alig követhetők – illusztrációként: a *Development of the ECJ Case-Law on the Violation of the Referral Duty and the Consequences Thereof* című rész a 1.II.A.ii.g. (4) pont alatt található. (38–40. o.)

Varga Zsófia több, kifejezetten jogdogmatikai problémát is exponál. Az egyik a nemzeti bíróságokra vonatkozó, az uniós jog alkalmazásával összefüggő eljárásjogi és az anyagi jogi szabályok megkülönböztetése. Ami speciálisan a Köbler-felelősség megállapítását illeti, a nehézség abban áll, hogy az előterjesztési kötelezettség mint eljárásjogi kötelezettség megsértése (a bíróság ignorálja, indoklás nélkül hagyja az előterjesztésre irányuló indítványt) csak akkor vezet a magánszemély jogellenes kárához, amennyiben a bíróság határozata egyúttal az uniós anyagi jog nyilvánvaló sérelmével jár. Az uniós jog olyan alapvető strukturális elvei is új megvilágítást kapnak, mint a közvetlen hatály, az elsőbbség vagy éppen a tagállamok eljárásjogi autonómiája.

A szerző nagyon jó viszonyban van a gyakorlattal. Ez egyrészt abban mutat-

kozik meg, hogy nem fél szembesíteni az elfogadottnak vett jogelveket a jogélet tényeivel, másrészt számos ponton mondhatni a gyakorló jogászok számára ad eligazítást.¹¹

Említsük meg, hogy a Luxemburgban élő és dolgozó Varga Zsófia a jogtudományi diskurzus azon kevés művelői közé tartozik, aki – miközben számottevő nemzetközi szakirodalmi munkásságot tudhat magáénak –, témája magyarországi fejleményeire is rendszeresen reflektál.¹²

Bár a jogtudomány *lingua francája* az angol, szívesen látnám Varga Zsófia munkájának magyar nyelvű változatát a jogi szakkönyvtárak polcain.

Várnay Ernő

¹¹ Erre példa, hogy amennyiben az adott tagállam joga állami szervek – és nem az állam – kártérítési felelősségét rögzíti, úgy mindazon állami szerveket perelni kell, amelyek közrehatottak a jogellenes károkozás során (81.). A Repcevirág Szövetkezet v Hungary (ECtHR no 70750/14) példáján felhívja a figyelmet, hogy minél alaposabb és részletesebb az előzetes döntésre irányuló indítvány, annál részletesebb és alaposabb indoklást követel az elutasítás. (155. o.)

¹² Csak példálózóan: Zsófia VARGA: „In Search of a ‘Manifest Infringement of the Applicable Law’ in the Terms Set Out in Köbler” *Review of European Administrative Law* 2016/2. 5–40.; Zsófia VARGA: „National Remedies in the Case of Violation of EU Law by Member State Courts” *Common Market Law Review* 2017/1. 51–80.; VARGA Zsófia: „A Kúria ítélete a bíróságoknak az uniós jog megsértéséért fennálló felelősségéről” *Jogesetek Magyarzata* 2014/4. 27–35.; VARGA Zsófia: „Az Alkotmánybíróság határozata a tisztességes eljáráshoz való jog séremléről: Az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére irányuló indítvány elutasításának indokolására vonatkozó kötelezettség” *Jogesetek Magyarzata* 2016/1–2. 23–35.

* Kutatóprofesszor, TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: varnay.erno@law.uni-deb.hu.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

Az Állam- és Jogtudomány a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének folyóirata. Fórumot biztosít az állam- és jogtudományi kutatások eredményeit közlő tanulmányoknak, és ismertetőket ad közre a közelmúltban megjelent kiadványokról. Az évente négy számot megjelentető orgánium az akadémiai doktori eljárás szempontjából a magyar folyóiratok számára meghatározott legjobb minősítéssel rendelkezik.

A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerében a szerkesztőség minden közlésre benyújtott kéziratról beszerzi két lektor véleményét. A szerkesztőség a kézirat befogadásáról vagy elutasításáról, valamint a lektori véleményekről (anonimizált formában) tájékoztatást ad a szerzőknek. Ezt követően a szerző a mű hagyományos és elektronikus formában történő közzétételének (más számára történő átengedésének) kizárólagos jogait átruházza a Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetére.

A kéziratok beküldésekor kérjük megadni a feltüntetni kívánt tudományos fozozatot, munkahelyi beosztást, munkahelyet és annak címét, valamint a szerző e-mail-címét. A megjelentetni kívánt kézirat terjedelme a tanulmány rovatban minimum egy szerzői ív (40 000 leütés), maximum két szerzői ív (80 000 leütés), recenzió esetén pedig minimum negyed szerzői ív (10 000 leütés), maximum egy szerzői ív (40 000 leütés). A tanulmány rovatban megjelentetni kívánt cikkhez kérjük, mellékeljenek egy maximum 2500 leütés terjedelmű magyar nyelvű rezümét. A szerkesztőségi irányelvek szerint a folyóiratban megjelenő recenziók röviden ismertetik a mű felépítését és főbb téziseit, elhelyezik azt a szakirodalom kontextusában, utalnak annak újításaira a meglévő írásokhoz képest, valamint – az erényekre és a hiányosságokra egyaránt rámutatva – értékelik a művet, és továbbgondolják a szerző megállapításait.

A kéziratoknak (és az azokban szereplő jogszabályi és jogirodalmi hivatkozásoknak) meg kell felelniük azoknak a formai követelményeknek, amelyeket a folyóirat internetes felületén (<http://jog.tk.hu/ajt>) közzétett útmutató tartalmaz. A recenziók a tanulmányokra irányadó hivatkozási mintát követik, azzal az eltéréssel, hogy az ismertetett mű oldalszámait a főszövegben jelenítendő meg, a következő minta szerint: (28. o.).

A kézirat megküldésével egyidejűleg a szerző köteles nyilatkozni arról, hogy a cikk (magyar nyelven) más orgániumnál még nem jelent meg, és ilyen célból nem is nyújtja/nyújtotta be. A kétszeresen is anonim lektorálás rendszerére tekintettel kéziratukat olyan formában is küldjék el, amelyből kihagyják nevüket, intézményi hovatartozásukat, e-mail-címüket, valamint az önazonosító idézeteket és hivatkozásokat (például „saját korábbi tanulmányomban lásd bibliográfiai adatok”). A tanulmányokat tartalmazó két dokumentumot (például szerzőneve.doc[x], illetve „szerzőneve_anonim.doc[x]”) szövegfájl formátumban kérjük eljuttatni az ajttan@tk.hu, a recenziókat pedig az ajtrec@tk.hu e-mail-címre.

A Szerkesztőség

A BETŰTÍPUSRÓL

Az *Állam- és Jogtudomány* betűtípusa a Kner Antikva. Ezt a betűtípust a XX. század elejére jelentős hazai műhellyé fejlődött gyomai Kner Nyomda a tizes évek elején választotta standard betűjének.

A betű eredeti neve Lipcsei Egyetemi Antikva (*Leipziger Universitäts Antiqua*), melyet Kravjánszki Róbert digitalizált, és tiszteletből Kner Antikvának nevezte el. Kner Imre így írt kedvenc betűjéről: „Ezt a betűt választottuk tipográfiai stílusunk alapjául. Alkalmassá tette erre eléggé semleges karaktere [...] Ennek a betűnek semmi idegenszerű jellege nincs, nagyon alkalmas magyar szöveg szedésére, s teljes, jól kiépített család áll belőle rendelkezésre, amelynek egyes fokozatai eléggé egyenletesen helyezkednek el a papíros síkján.” (KNER Imre: *A könyv művészete*, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó 1972, 237.)

Ár: 1554 Ft

Évi előfizetési díj: 6216 Ft

(belföldre postaköltséggel: 7812 Ft)